

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 119 1998

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Claes Ahlund (recensioner)

Inlagans layout: Anders Svedin

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Samtliga insända uppsatser granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall lämnas först i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-14-6

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1999

Såvitt jag förstår fungerar den symboliske fadern i Lacans filosofi som ett annat namn för den lag eller ordning som reglerar meningsproduktionen i språket och som subjektet måste identifiera sig med för att kunna utvecklas till ett självständigt jag. Den symboliske fadern bör i så fall uppfattas som en abstrakt position i ett lingvistiskt och socialt system snarare än som en konkret person. Villkoret för att subjektet skall kunna inta denna position är att den faktiske eller konkreta fadern hänvisar till den symboliske som till en auktoritet under vilken han själv lyder. Den symboliske fadern utgör alltså en tredje och överordnad instans i det antagonistiska förhållandet mellan far och son. Av någon anledning tycks passagen till denna tredje position vara blockerad i Noréns diktning – därom är van Reis överens med både Lars Nylander och Cecilia Sjöholm.

Men varför förhåller det sig nu så? van Reis' förslag verkar gå ut på att den faktiske fadern även upprätthåller den symboliske faderns position, som om han vore kluden i två personligheter. På ett ställe i analysen av *Modet att döda* heter det sålunda att fadern i detta drama plötsligt byter "position från svag till stark och därmed fyller /.../ ut bilden av den symboliske, arkaiske fader som Erik uppsöker och utmanar för att kunna befria sig från" (s. 354). Enligt min åsikt kunde man lika gärna hävda att den symboliske fadern här, liksom i andra verk av Norén, är *frånvarande*, en frånvaro som beror på att den faktiske fadern aldrig hänvisar till någon utomstående auktoritet. Poängen med en sådan tolkning är att den skulle göra det möjligt att relatera Noréns psykologiska konflikter till en social och politisk verklighet. Vad som saknas i det postmoderna svenska samhälle som Norén skildrar är just en symbolisk fader, det vill säga en yttre eller transcendent garant för meningen och den sociala identiteten.

Även om det kan låta en smula underligt menar jag att en diskussion av den symboliske faderns funktion också har en viss relevans när det gäller van Reis' egen hermeneutiska metod. Bortsett från den magistrala genomgången av *Natten är dagens mor* och ett par lysande diktanalyser tidigare i avhandlingen – jag tänker särskilt på tolkningen av Noréns dikt om David berömda målning "Marats död" – är det inte någon när läsning av hela texter van Reis praktiserar. I stället uppmärksammar han en lång rad återkommande bilder, motiv och tematiska strukturer i författarskapet. Ibland leder denna metod till stortartade resultat, men lika ofta får den till följd att analysen förlorar sig i triviala detaljer. Texttolkningen reduceras till en sorts ordtolkning, som närmast ger intrycket att van Reis försöker upprätta ett lexikon över egendomliga glosor i Noréns diktning.

Det finns ett fint citat i inledningen till Noréns roman *Biskötarna* (1970) som illustrerar detta problem.

Citatet är hämtat från en intervju med Giacometti, där den geniale skulptören beskriver svårigheterna med att finna ett passande avstånd till sina modeller. Ju närmare han studerar modellens ansikte desto mer främmande blir ansiktet för honom, eftersom det upplöses i en mängd obegripliga detaljer. För att få ett bättre grepp om helheten försöker han därför öka avståndet till modellen, bara för att se ansiktet krympa ihop och till sist återigen försvinna ur sikte.

Låt mig understryka att van Reis inte begår det senare misstaget i sin avhandling, vilket många andra avhandlingsförfattare tenderar att göra då de pliktskyldigt placerar sitt forskningsobjekt i en vidlyftig kontext av snillrika teorier eller historiska och biografiska fakta. Men frågan är om han inte begår det förra. Jag skulle i alla fall önska mig att han hade haft litet större distans till Noréns diktning, så att den tematiska strukturen i författarskapet hade kunnat framträda med skarpare konturer, och jag föreställer mig att en sådan distans hade blivit möjlig om han i större mån hade reflekterat över sina teoretiska utgångspunkter och relaterat författarskapet till sitt historiska och litteraturhistoriska sammanhang. Vad jag saknar är någon form av metatextuell position som hade kunnat bryta upp den mimetiska relation som ibland råder mellan van Reis' vetenskapliga diskurs och Noréns imaginära universum.

Å andra sidan kan man påstå att van Reis har gjort det möjligt för andra läsare och litteraturforskare att inta denna tredje position, från vilken Lars Noréns författarskap skulle kunna överblickas som en välvgränsad helhet. Det är på något vis pionjärens öde att vara ett med sin vision, och det är som en sådan äventyrlig men banbrytande insats man skall bedöma van Reis' avhandling.

Rikard Schönström

Daniel Sävborg, *Sorg och elegi i Eddans hjältediktning* (Stockholm Studies in History of Literature, 36). Stockholm 1997.

Den fornordiska litteraturen är kringgärdad av en rad märkliga föreställningar. Romantiserade bilder av vikingar, ädla eller onda hedningar och kristendomens inverkan på människors mentalitet utgör ansenliga hinder för förståelsen främst av de fornisländska texterna. Sedan andra världskriget har man in skandinavistik och germanistik ägnat sig åt en hel del uppgörelse med den äldre forskningen. De föreställningar om naturfolkens *Geist* och dess samband med kultur och litteratur som utvecklades under romantiken förvreds till ytterlighet under slutet av 1800-talet och första hälften av 1900-talet, och den sortens föreställningar om nation och individ ligger till grund för en stor del av den tidiga forsk-

ningen på det fornnordiska området. Kuren är mer forskning, så att de ideologiska förutsättningarna och styrande tankestrukturerna efter hand kan friläggas och avvisas.

Därför är det glädjande när en avhandling inte bara ägnas åt ett forskningsområde som den poetiska Eddan, utan därtill är upplagd som en kritisk granskning av forskningens försanthållanden. Daniel Sävborgs *Sorg och elegi i Eddans hjältediktning* är en kraftfull uppgörelse med tidigare forskning och har som sådan många förtjänster – men också ett antal problem.

Undersökningens utgångspunkt är det Sävborg kallar "gruppåtskillnadstanke": ett komplex av idéer som kretsar kring uppfattningen att fem av den poetiska Eddans hjältedikter skiljer sig från de övriga dikterna på olika punkter. De fem avvikande dikterna brukar kallas "elegier" och uppfattas som skiljaktiga från de övriga främst p.g.a. deras större fokusering på sorg. I samband med denna gränsdragning har man länkat "eddaelegierna" till kristendomens ankomst och därmed uppfattat dem som betydligt yngre än flertalet av de andra eddadikterna. En dikotomi mellan 'ursprungligt', 'hedniskt', 'kärvt' och 'civiliserat', 'kristet', 'känslomässigt' har alltså påverkat grupperingen och dateringen av Eddans hjältedikter. I sin beskrivning av denna "gruppåtskillnadstanke" lyfter Sävborg fram viktiga ideologiska utgångspunkter för främst den tidigare germanistiken.

I avhandlingens första kapitel ger författaren sin syn på denna "gruppåtskillnadstanke" och dess inflytande på forskningen. Den bild som här målas upp ger arbetets problemformulering och metod. Det andra kapitlet behandlar de slutsatser om eddadikternas ålder som forskare dragit i samband med implicita eller explicita distinktioner mellan grupper inom Eddans hjältedikter.

Kapitel 3 är att betrakta som huvudkapitlet. Det omfattar nära 200 sidor och är indelat i fyra avdelningar. Syftet sägs vara att pröva om de litterära framställningarna av sorg kan sägas tillhöra någon bestämd poetisk tradition, utan att undersökningarna styrs av en förutbestämd uppfattning om gruppindelning.

Kapitlets första avdelning, som kallas alfa, ägnas åt en genomgång av Eddans hjältedikter. Här undersöks sorgen så som den omnämns i texterna, men fokus ligger inte på enskilda ord utan snarare på sorgens kontext. Avdelningens slutsats blir att flertalet av Eddans hjältedikter äger en gemensam tendens i fråga om intresse, uttryck och kontext för sorg. Denna tendens återfinns alltså både i "elegierna" och de eddadikter som uppfattas som äldre (s. 287).

Följande avdelning, beta, omfattar komparationer med mycket omfattande material utanför eddadiktningen. Jämförelseobjekten är allt från den näraliggande skaldediktningen till latinska historieverk och hög-

medeltida hjältediktning som *Rolandssången*. Sökbjektet är de samma som tidigare: olika slags skildringar av sorg och sorgens kontext. Slutsatsen här blir att den poetiska tradition som "elegierna" bör föras till inte är den högmedeltida europeiska, utan den forngermanska traditionen.

Avdelningen gamma ägnas först åt en undersökning av ordförrådet i eddadikterna, därefter åt förekomsten av fysiska sorguttryck som gråt, sömnlöshet och gester. Även här blir resultatet av undersökningarna likartat: sorg är inte en företeelse isolerad till en avgränsad grupp "elegier" bland eddadikterna. Inte heller kan det styrkas att sorgskildringen skulle vara ett typiskt högmedeltida drag. I stället finner alltså Sävborg att "eddaelegiernas" sorgskildring väl överensstämmer dels med den som förekommer i andra eddadikter, dels också med en norrön och forngermansk tradition – därtill "i skarp kontrast mot högmedeltidens diktning" (s. 291).

De resultaten leder över till tredje kapitlets avdelning delta och en diskussion kring genrefrågan. Även här finner Sävborg enhetlighet inom den grupp som Eddans hjältedikter utgör: också "elegierna" kan väl fogas in i genren "hjelteedikt".

Kapitel 4 tar upp strukturelement som forskare ofta har identifierat i "elegierna". Det gäller främst återblicksformen och det icke-episka, subjektivt lyriska draget. Slutsatsen är att dessa element bör betraktas som litterära medel att lyfta fram sorgen, men inte som genrekonstitutiva drag. Även detta framhäver enhetligheten mellan det som kallas "elegier" och de andra hjältedikterna.

Det femte kapitlets utgångspunkt är en bestämd fråga i diskussionen om grupper i Eddans hjältedikter. Det har hävdats att de "unga" dikterna präglas av ett annat moraliskt ideal än de "gamla". Denna föreställning om utveckling är kanske närmast kopplad till idén att de så kallade elegierna skulle ha en kristen människosyn med annan moral och annan inriktning på känslor, inte bara på medlidande utan också mer allmänt. Efter att ha undersökt grunden för denna uppfattning, konstaterar Sävborg att tendensen är mer eller mindre identisk inom Eddans hjältedikter, och att det inte förekommer någon särskild typ av moral i "elegierna" – och därmed ingen koppling till den europeiska högmedeltida litteraturen.

Kapitel 6 är det kapitel man kan kalla 'positivt' i den meningen att det i stället för att rasera tidigare bilder ger ett förslag till hur en eventuell särart hos "elegierna" kan förstås. Här ifrågasätts den av somliga framförda uppfattningen att gestalten Gudrun genomgår en förändring från hård i de äldre dikterna till mjuk och sörjande i de yngre – en föreställning som är direkt relaterad till frågan om människosyn i hjältedikterna och därmed dateringen av dem. Sävborg utvecklar i stället den tes som ursprungligen presenterats av Gíslí Sigurðsson, och

som går ut på att förklaringen till skillnaden helt enkelt är att kvinnor står i centrum av "elegierna" men män i de andra dikterna. Mot bakgrund av en traditionell fördelning av uppgifter, där kvinnor sörjer men män hämnas, framstår det som naturligt att de dikter som fokuserar kvinnor ägnas mer åt sorg än de dikter som fokuserar män. Alla hjältedikterna tillhör samma genre, det enda som skiljer dem är huvudpersonen, blir slutsatsen som sammanfattas: "eddaelegierna' är ingen genre; det är en grupp dikter inom en genre: den forngermanska hjältedikten" (s. 439). Tidigare forskares uppfattning relateras kort till de slutsatser undersökningarna givit.

I ett avslutande sjunde kapitel diskuteras undersökningarnas konsekvenser. Där konstateras alltså att "elegierna" och de övriga hjältedikterna i Eddan ingår i en gemensam forngermansk tradition som sträcker sig långt bakåt. Endast två dikter, "Grfpisspá" och "Atlamál", medges på språkliga och innehållsliga grunder vara närbesläktade med högmedeltida diktning. I övrigt finns enligt sammanfattningen inga skäl att datera några eddadikter sent, än mindre godta den "gruppskillnadstanke" som utpekats i tidigare forskning.

Undersökningarna är genomförda med stor energi och vittnar om en ovanlig beläsenhet. Sävborgs projekt är en stort upplagd och högst välbehövlig upprepning i ett exceptionellt snårigt område, och öppnar terrängen för nya utforskare. Mot avhandlingens tes att "eddaelegierna" skall betraktas som en grupp dikter inom den genre som utgörs av den forngermanska hjältediktningen finns ingenting att invända. De invändningar jag har rör snarare metodiken och den föreställning som frammanas, att forskningstraditionen hittills skulle haft något att invända mot en sådan tes. Sävborgs överdrivet polemiska hållning ger dels en många gånger orättvis bild av tidigare forskare, dels skymmer den sikten för de texter som skall diskuteras. Inte minst struktureras undersökningarna ibland på betänkligt vis: å ena sidan kan de uppvisa en överdådig mängd av belägg, vilket förmörkar argumentets struktur, å andra sidan kan det framstå som att varje exempel som inte stöder "gruppskillnadstanke" automatiskt undergräver den.

Utgångspunkt för beskrivningen av tidigare forskning är Andreas Heuslers syn på Eddans hjältedikter, så som han utvecklade den vid seklets början och sedan presenterade den främst i handboken *Die altgermanische Dichtung* under första hälften av 1900-talet. Heusler menade, schematiskt beskrivet, att fem dikter var äldst och hörde till en samgermansk hjältediktning som sträckte sig bakåt mot folkvandringstiden ("Brot af Sigurðarqviða", "Hlōðsquiða", "Völundarqviða", "Hamðismál" och "Atlaqviða"; jag följer här avhandlingens bruk av de isländska titlarna). Heusler urskilde sedan en grupp dikter som han menade var mer gediget nordiska,

utvecklade ur den första gruppen och helt tillhöriga vikingatiden, d.v.s. tiden mellan år 800 och mitten av tiohundratalet. Dessa dikter skulle således ha tillkommit i skärningspunkten mellan hedniskt och kristet ("Reginismál", "Fáfnismál" och "Helgaqviða Hundingsbana II"). Under kristen högmedeltid, kring 1000-talet, skulle så ha uppstått en renässans för hjältediktningen. Då tillkom enligt Heusler de yngre hjältedikterna och främst "elegierna". Till de yngre räknas "Atlamál" och "Sigurdarkviða in scamma", men de unga dikter som beskrivs som en grupp "elegier" är "Guðrúnarqviða I", "Guðrúnarqviða II", "Guðrúnarhvöt", "Oddrúnargrátr" och "Helreið Brynhildar".

Bland argumenten för denna indelning ingick bl.a. metriskas kriterier, men som en central formell skillnad mellan de två tidiga grupperna framhöll Heusler att den äldsta var "dubbelsidig": den hade både berättande partier och direkt anföring. Den andra gruppen var "enkelsidig": den hade bara direkt anföring i vers, medan berättande partier var på prosa. Båda dessa grupper återger händelser rättfram, och Heusler såg i det en stor skillnad mot gruppen "elegier". "Elegierna" uppfattade han som mer upptagna av själsliga förlopp och kontemplation, och däri ville Heusler se en "djup klyfta" mellan gammalt och nytt (*Die altgermanische Dichtung*, andra uppl., Potsdam 1941, s. 181–188).

Den strukturella skillnad Heusler såg mellan de "äldre" dikterna och "elegierna" framgår av de beteckningar han gav "elegierna": förutom "Heldenklage" kallade han "elegierna" också för "weibliche [...] Rückblickslieder" eller "Situationslieder" och "Standortlieder", dikter där ett jag berättar om ett skeende utifrån en bestämd, senare position. Diktens "nu" är alltså en enda tillbakablickande situation till skillnad från de äldre dikterna där "nu" är mitt i handlingens ofta våldsamma händelser. Centralt i dikotomin gamla-unga dikter blev också kontrasten mellan vad som uppfattades som hedniskt respektive kristet. Heusler tänkte sig ett så nära samband mellan själsliv och diktning att han förklarade de känsliga "elegierna" som en produkt av en fredlig tid på Island, en period av stillhet efter de krigiska vikingafärdernas tid men före tolvhundratalets oroligheter.

Sävborg visar hur denna gruppindelning påverkat forskningen efter Heusler. Det är själva indelningsprincipen som är det centrala: ofta råder oenighet om exakt vilka dikter som skall föras till vilken grupp, ännu oftare är kategoriseringsgrunderna vaga. Kapitel 2 redogör alltså för hur gruppindelningsprincipen har använts och fortfarande används som grundlag för datering. Vissa forskare kritiserar för cirkelresonemang, andra för att de för vidare den traditionella dateringen som en tvingande tankemodell. Det framgår att dateringskriterierna har ifrågasatts, men framställningen ger vid handen att den grundläggande uppfattningen om eddadiktningens kro-

nologi lever kvar även sedan de grävsta kopplingarna till folksjäl och gränsdragande mellan hedniskt och kristet rensats ut. Sävborg ställer här på upplysande vis fram ett antal märkligheter också i senare års forskning; inte minst Ulrike Sprengers *Die altnordische Heroische Elegie* (Berlin/New York 1992) skärskådas och avfärdas.

Forskningstraditionen är på många sätt disparat. Man har förklarat tillkomsten av en grupp "elegier" som resultat av en förändrad mentalitet, en förändrad litterär repertoar eller på andra sätt; man har daterat gruppen på olika vis; man har i våra dagar lämnat bakom sig en stor del av de grundantaganden som präglade sekelskiftets germanistik. Och variationsrikedomen inom den forskningstradition Sävborg angriper blir ett problem eftersom "gruppåtskillnadstanken" förgrenas i en mängd aspekter.

"Gruppåtskillnadstanken" är en oklar konstruktion. Avhandlingens tredje, fjärde och femte kapitel (drygt 330 sidor) ägnas åt att rasera den, men det sjätte kapitlet upptas sedan av en diskussion av just olikheterna mellan "elegierna" och Eddans övriga hjältedikter. När blir medvetenheten om skillnaderna till "gruppåtskillnadstanken"? Att "elegierna" uppvisar större inriktning på sorg går även Sävborg med på, men just detta är ju grunden för "gruppåtskillnadstanken". Själva gruppåtskillnaden tycks med andra ord vara befogad. Det kan inte betyda annat än att det är de slutsatser den enskilda forskaren drar av detta förhållande som enligt Sävborg bör kritiseras. Men i så fall borde väl kritiken koncentreras på frågor om datering och föreställningar om islänningars själsliv under ett antal sekler? Som en summering konstaterar Sävborg:

Mina tidigare undersökningar har förvisso visat att flertalet av de föreslagna typiska eller gruppdemarkerande dragen för "eddaelegin" är skenbara eller falska. Olikheten mellan grupperna har aldrig visat sig vara total eller ens särskilt tydlig, men även om inte skillnaderna varit totala eller följt gruppindelningen exakt finns det verkligen i flera fall skilda tendenser mellan de utpekade grupperna. (s. 396)

En total skillnad mellan "eddaelegierna" och Eddans övriga hjältedikter har knappast någon postulerat, minst av allt en samlad forskningstradition. Man har iakttagit skillnader i struktur, fokusering på känslor m.m., och därav dragit olika slags slutsatser. Men utgångspunkten för all forskning, oavsett hur dikterna daterats, har rimligen varit att Eddans hjältedikter utgör en gemensam korpus och berättelsetradition kring en bestämd uppsättning tilldragelser. På annat håll menar sig Sävborg ha visat att "de förment olika grupperna egentligen hade samma grundkaraktär" (s. 447). Men även om man tidigare sett skillnader mellan "elegier"

och andra hjältedikter i Eddan, tror jag inte att någon skulle ha menat att de inte förenas av en gemensam grundkaraktär. Tvärtom är det just likheten som föranlett forskare att diskutera olikheter. På s. 439 polemiserar Sävborg:

Heuslers argument är dels "eddaelegiernas" förmenta olikhet mot de utpekade "gamla" eddadiktarna, dels deras förmenta olikhet mot fornvästgermansk diktning, och dels uppfattningen att deras förment fredliga karaktär kräver en fredlig tillkomstid. De första argumenten har jag efter många komparationer med såväl övriga eddadikter som västgermansk diktning (kapitel 3, 4 och 6) kunnat tillbakavisa – i själva verket kunde "eddaelegierna" på avgörande punkter inte skiljas från de förment gamla eddadiktarna och de uppvisade större likheter med fornvästgermansk diktning än med någon annan utommedisk litterär tradition.

Heuslers föreställning om att "elegiernas" fredliga karaktär skulle bero på att de tillkommit i en fredlig tid kan med rätta ifrågasättas. Men Heusler menade knappast att "eddaelegiernas" olikhet utesluter likhet, så som Sävborg genom sina motargument gör gällande. Heusler påpekade att "die Elegien der Edda immer noch *epische Sagenlieder* sind, wenn auch in abgeleiteter Kunstform. Trotz aller Lyrik und Beschaulichkeit wollen sie immer noch erzählen. Sie wollen die altbekannte Fabel neu umspielen und beleuchten [...] Damit hängt zusammen, daß der Stoff, als *Heldensage*, in gewissen Grenzen doch noch objektive Vorzeitskunde sein will" (*Die altgermanische Dichtung*, s. 188). Varken Heusler eller någon annan skulle heller ha invänt mot påståendet att "eddaelegierna" liknar fornvästgermansk diktning mer än de liknar någon annan utommedisk litterär tradition. Man har förvisso kopplat dem till andra litterära traditioner, men man har knappast velat se en total skillnad mot "elegiernas" självklara omgivning.

Denna hållning mot tidigare forskning tillåter Sävborg att framställa mer eller mindre givna påståenden som vore de nyheter. Den formulering som kursiverad avslutar det sjätte kapitlets sammanfattning och får betraktas som avhandlingens tes lyder alltså: "*eddaelegierna* är ingen genre; det är en grupp dikter inom en genre: den forngermska hjältedikten" (s. 439). Påståendet framstår inte som sensationellt annat än mot en beskrivning av forskningsläget som sidoställer all föregående forskning med Heusler och dessutom tolkar denne på värsta sätt. Så kan en specialist som Joseph Harris betygas uppskattning för att han givit "gruppåtskillnadstanken ett grundskott" (s. 57; även 444–5), men avfärdas för att han godtar tanken på "elegierna" som yngre och med en formulering som denna: "De stora likheterna mellan *dikterna* i de utpekade grupperna 'gamla' och 'unga' ser han inte – bara i de inslag av 'formal elegy'

som finns i båda 'grupperna'" (s. 445). Att tidigare forskare skulle ha försummat att se likheten mellan "elegier" och övriga hjältedikter är också förutsättningen för att vi skall kunna förvånas med avhandlingsförfattaren i formuleringar som "Att sorgen var ett så vanligt inslag i hjältediktningen som genre kommer kanske överraskande" (s. 305); "Likaväl som vi fann överraskande mycket sorg i de förment gamla dikterna finner vi överraskande mycket hämnd i de förment unga" (s. 310) eller "Där- emot fann vi överraskande nog att kvinnor i gammal heroisk tradition ofta har en viktig roll, och att denna roll nästan genomgående är sörjarens" (s. 438).

För att driva sin undersökning, säger sig Sävborg vilja "ta fasta på det motiv som vi fann 'elegi'-tesen vara så nära kopplad till. I centrum för avhandlingen skall jag ställa *sorgen*. Detta motiv skall undersökas förutsättningslöst och jag skall låta undersökningarna omfatta samtliga Eddans hjältedikter" (s. 30). Genom jämförelser inte bara med annan norrön diktning utan också med forngermansk och högmedeltida litteratur avser Sävborg att fastställa "eddaelegiernas" poetiska tradition. Och i det följande undersöks alltså ett väldigt material "förutsättningslöst", med fortlöpande kommentarer om hur resultaten förhåller sig till "gruppskillnadstanken". Att undersökningar inom ett så kraftigt tesstyrt arbete beskrivs som "förutsättningslösa" är knappast övertygande. Särskilt märkligt kan det bli i en formulering som: "Men givetvis skall undersökningen inte bara bli en prövning av en forskartes; jag skall primärt undersöka förutsättningslöst om sorgordskatten kan ge några ledtrådar om traditionen bakom eddadiktarnas sorgskildring." (s. 229)

Syftet att förena tes med "förutsättningslöshet" förefaller befrukta polemiken på ett sätt som genomsyrar hela avhandlingen. Om det "förutsättningslösa" innebär att alla tänkbara kopplingar till alla tänkbara poetiska traditioner prövas på lika villkor, relateras nämligen resultaten till "gruppskillnadstanken" oavsett om de är relevanta för den eller ej. Så fungerar t.ex. femte kapitlets undersökning om det finns någon tradition som kan ha orsakat det man uppfattat som annorlunda moralkodex och ideal i "elegierna". Det har framförts i forskningen att de äldre dikterna inrymmer ett krigiskt hjälteideal medan de senare har ett mer fredligt budskap eller t.o.m. inrymmer polemik mot det äldre idealet. Tendensen i "elegierna" skulle alltså vara kristligt moraliserande, påverkad av den europeiska högmedeltiden. Som ett led i undersökningen beskrivs hur Saxo Grammaticus ägnar långa passager åt explicit moraliserande i *Gesta Danorum* och hur berättaren levererar likartade men mindre digra moralkakor i *Nibelungenlied*. Så sammanfattas tendensen i högmedeltida diktning i enlighet med det som visats fram (s. 379):

Den traditionella bild vi mött ovan av "eddaelegiernas" moraliska och reflekterande tendens överensstämmer alltså väl med bevisligen högmedeltida hjältediktning. Om "eddaelegierna" har den påstådda tendensen bör vi därmed ha ett indicium för att de verkligen är dikter i en högmedeltida poetisk tradition. Låt oss undersöka om så är fallet genom att åter förutsättningslöst granska hela Eddans hjältediktning.

Detta är en märklig metod. Det har förvisso åstadkommit en hel del beskrivningar av moralen i "elegierna" som kan och bör ifrågasättas, men här påstås faktiskt att tidigare forskning givit en bild av att "elegierna" skulle vara likadana som Saxo Grammaticus *Gesta Danorum* i fråga om moralisk hållning och utsaga. Sedan ställs premisserna för undersökningen upp: om "elegierna" är likadana som *Gesta Danorum* och *Nibelungenlied* är det verkligen ett belägg för den traditionella bilden. Så söker Sävborg igenom eddadiktarna efter moraliserande utsagor och kommer förstas fram till följande:

Vi har funnit i denna undersökning att den högmedeltida tendens ifråga om moralinriktning som forskningen påstått utmärka "eddaelegierna" inte alls förekom där. Eddans "elegier" och förment gamla dikter uppvisar även i denna fråga alldeles samma tendens. (s. 386)

Men man har knappast påstått att eddaelegierna skulle vara mer lika *Gesta Danorum* än de är lika de andra eddadiktarna, eller att de skulle likna *Gesta Danorum* eller *Nibelungenlied* över huvud taget när det gäller moraliserande utsagor. Forskare har sett en tendens till *större* fredlighet och *tydligare* moralisk hållning, vilket man relaterat till den högmedeltida kristna litteraturen. Sävborgs undersökningar visar alltså på vilka grunder man *inte* kan påstå att det finns en kristligt moraliserande tendens och påverkan från den europeiska högmedeltiden. Men den grund på vilken man faktiskt *kan* se ett samband förbigås. Det går knappt alls att läsa ut explicita moralbudskap i någon grupp av eddadikter. Man har alltså sett budskapet på en annan nivå, och det är rimligtvis själva framställningens. Det är ju ett vanligt antagande att litteratur som framställer hjältar av ett bestämt slag utan att ifrågasätta dem, förmedlar ett ideal även om det inte står i texten. Och eftersom de förment äldre dikterna framställer hjältar som hämnas och slåss men de förment yngre dikterna fokuserar personer som sörjer snarare än utkräver hämnd, är det ju en tydlig och t.o.m. kvantifierbar skillnad. Som Sävborg förtjänstfullt visar, grundas en stor del av den äldre forskningen på förskräckande livaktiga schablonbilder av hedniskt och kristet. Men vill man bemöta sådana tolkningar är en förutsättning att man talar om samma sak. Först utifrån sådana premisser kan man diskutera hur mycket det ligger i de förslag som enskilda forskare har framfört.

Jag har hittills uppehållit mig vid förhållandet till forskningstraditionen och principerna bakom de slutsatser som Sävborg drar av de olika undersökningarna. I det följande skall jag gå närmare in på de enskilda undersökningarna.

Det tredje kapitlets undersökning av i vilka situationer och sammanhang sorg skildras i eddadiktterna fokuserar inte minst på *bakgrunden* till sorg i eddadiktningen, *varför* personerna sörjer. Undersökningen leder bl.a. till slutsatsen att "Sorg över död är den totalt dominerande sorgorsaken" (s. 126) i såväl "gamla" dikter som "elegier". Detta framhålls som viktigt eftersom i "de många fall forskare har andragit deras inriktning på sorg i samband med tids- och traditionsbestämning har det skett enbart genom ytliga hänvisningar till intresse för lidande och känslor överhuvud i andra genrer och poetiska traditioner. *Men denna undersökning visade att det 'eddaelegierna' inte finns någon inriktning på lidande och sorg i största allmänhet.*" Därmed, konstateras det, finns det inte större anledning att koppla just "elegierna" till kristendom eller hövisk diktning än de andra hjältediktterna, eftersom det är just sorg efter dråp som framställs i "elegierna", precis som det är i de flesta övriga hjältediktterna.

I avdelning beta används alltså samma sökobjekt på ett mycket omfattande material utanför eddadiktningen, med slutsatsen att den poetiska tradition "elegierna" bör föras till inte är den högmedeltida europeiska. Den forngermanska traditionen representerad av engelska *Beowulf* och isländska "Sonatorrek" ligger då närmare till hands. Det fastslås på s. 152 att sorg över död, det vanligaste i eddans hjältedikter, också är det vanligaste i vikingatida skaldedikter men däremot inte i högmedeltida skaldedikter. En vidare jämförelse visar att den sena skaldediktningen företer en hel del kärleks- och separations sorg och mer allmän religiös sorg, som alltså inte liknar eddadiktternas sorgorsaker.

Tidigare har alltså Sävborg kommit fram till att sorgen är relativt jämnt fördelad i eddans hjältedikter, så att man inte kan datera någon grupp genom att jämföra med en annan, daterbar, genre med mycket sorg i. Nu indikerar resultaten dessutom att "elegiernas" närmaste släktingar inom skaldediktningen inte återfinns i högmedeltid utan i vikingatiden, eftersom sorgorsaken där är en död närstående. Det resultatet framstår alltså som rakt motsatt den sena dateringen av "elegierna": vikingatidens sorgedikter framstår som den poetiska tradition som ligger närmast dem. Med hjälp av detta kriterium vill Sävborg visa att "*det i 'eddaelegierna' inte finns någon inriktning på lidande och sorg i största allmänhet*".

Jag har en invändning mot kriteriet "orsak till sorg". Eftersom "elegierna" baseras på samma stoff som de övriga hjältediktterna i Eddan, vore det alldeles anmärkningsvärt om de hade utsatts för så stark påverkan att

själva historien ändrades och karaktärerna fick andra orsaker att sörja än de hade från början. Söker man den poetiska traditionen bakom "elegierna", bör det i första hand vara mindre inflytanden av t.ex. formell art man letar efter, åtminstone så länge det inte rör sig om nydiktning inom en ny genre med sin egen uppsättning motiv. Orsaken till död hör till stoffet och ingår inte så mycket i en poetisk tradition som i en berättelsetradition – för när man talat om större inriktning på sorg i "elegierna" har knappast någon menat att nya orsaker till sorg skulle ha fingerats och lagts till en gammal tradition. I denna berättelsetradition har forskare urskilt förändringar i form, struktur och tonläge snarare än i det grundläggande stoffet. Jag ifrågasätter därför relevansen av alla undersökningar av orsak till död och de vidare slutsatser de leder till: de är symptom på en förväxling av poetisk tradition och berättelsetradition.

Denna oklarhet präglar också den fortsatta undersökningen. Avdelningen gamma ägnas först åt en undersökning av ordförrådet i eddadiktterna, därefter åt fysiska sorguttryck som gråt, sömnlöshet och gester. Även här blir resultatet av undersökningarna likartat. Undersökningarna dittills i kapitel 3 summeras på s. 291:

Tendenserna i flertalet av mina undersökningar var tydligen. Sorg i eddadiktterna var inte någon företeelse isolerad till en grupp "elegier", utan ett inslag i flertalet eddadikter inom avhandlingens korpus. Tanken att denna sorgskildring är ett självklart högmedeltida drag visade sig sakna allt stöd. På punkt efter punkt visade sig "eddaelegiernas" – och många andra eddadiktens – sorgskildring överensstämma väl med en norrön/forngermansk tradition och samtidigt stå i skarp kontrast mot högmedeltidens diktning. Den vikingatida/forngermanska diktningen ger en poetisk tradition till vilken sorgskildringen även i Eddans mest sorginriktade dikter – såsom *Guðrúnarkviða I* och *Guðrúnarhvöt* – torde kunna föras.

Att "eddaelegierna" överensstämmer med ex.vis den tidiga skaldediktningen i det att sorgen ofta gäller en avliden el.dyl. motsäger knappast att "eddaelegierna" kan ha beröringsytor med andra litteraturformer. Inte heller har väl någon gjort gällande att sorg är isolerad till en grupp "elegier". Men viktigast av allt: givetvis kan "eddaelegierna" lätt sammankopplas med den vikingatida diktningen. Ett sådant konstaterande strider knappast mot någon hållning inom forskningen och utesluter heller inte vidare diskussioner om inflytande även från andra håll.

Jag kommer nu till den punkt där diskussionens premiser kraftigast förskjuts. De slutsatser av genomgången som presenteras på s. 116–120 i kapitel 3 presenteras som ett grundskott mot den tidigare forskningens uppfattning:

Sorg var förvisso ett mer genomgående drag i flera av de utpekade "elegierna", men även i förment gamla eddadikter hade sorgen en stark ställning och nämndes i avgörande avsnitt av dikten. [...] Någon grundläggande skillnad mellan "gamla" och "unga" dikter eller mellan "elegier" och övriga fann vi inte, utan som helhet måste eddadiktningen inom avhandlingens korpus sägas vara diktning som betonar sorgen och ger den ett betydande uttrymme. (s. 116)

Detta kontrasteras så mot den tidigare forskningen: "Att sorgen var ett så vanligt och viktigt inslag i de förment gamla dikterna var ett överraskande resultat, eftersom just intresset för sorgen har setts som en av 'elegiernas' gruppegenheter och därtill som ett av deras förment typiskt unga drag."

Undersökningen har alltså givit resultat som står i direkt motsättning till den bild som givits av tidigare forskning. Och utifrån de valda premisserna kan detta vara riktigt. Men premisserna är tvivelaktiga. Det är många saker forskningen har sett i "elegierna": sentimentalitet, lyrik, höviska eller kristna inslag m.m. Utgångspunkten för iakttagelserna har emellertid varit ett tonläge, inte utsagor om sorg eller ord för sorg. Avhandlingens undersökningar baseras på innehållsliga kriterier, och ingen har betvivlat att det *uttrycks* och *förekommer* sorg även i de "äldre" dikterna, än mindre att sorgen ofta beror på att människor dör. De "äldre" är ju ändå baserade på samma stoff som "elegierna". Skälet till att man uppfattat en grupp dikter som mer inriktade på känslor, och kallat dem för "elegier", har att göra med tonläge och struktur snarare än stoff.

Det saknas alltså ett kriterium bland Sävborgs sökobjekt i kapitel 3, och det angår stämning och struktur. Det framgår allra tydligast i jämförelsen mellan "Hamðismál" och "Guðrúnarhvöt" på s. 117–118. De är tack-samma att jämföra eftersom de utgår från samma händelse och situation, och "Hamðismál" brukar betraktas som gammal medan "Guðrúnarhvöt" beskrivs som en ung "elegi". Jörmunrek har just haft livet ur Svanvit, och Gudrun sörjer över det. Fortsättningen beskrivs:

Vad gäller sorgens roll i inledningsscenen som helhet är den allmänna tendensen att det talas mer om Gudruns sorg i den förment gamla *Hamðismál* än i den så kallade elegin *Guðrúnarhvöt*, där Gudrun i stället framstår som mer heroisk. Det är endast i *Guðrúnarhvöt* vi får höra henne *egga* [...] och det är endast i *Hamðismál* som hon *klagar* i inledningsscenen. Det är också bara i *Guðrúnarhvöt* som hon skrattar i denna situation, och den krigiska sidan av hennes roll här betonas även när hon väljer bland brynjor och hjälmar [...]; i *Hamðismál* gör hon ingenting motsvarande. I *Guðrúnarhvöt* omtalas inte gråt någon gång i denna scen, men i *Hamðismál* knyts gråt till Gudrun tre gånger under samtalet med sönerna.

Mot denna beskrivning är det i förstone lätt att hålla med Sävborg om att skillnaden mellan de två dikterna är "motsatt den man kunde vänta av en 'elegi' och en förment gammal dikt" och att detta måste utgöra "ett stort problem" för "den traditionella synen": det framstår ju som helt galet att tala om "Guðrúnarhvöt" som en "elegi" och "Hamðismál" som den äktheroiska dikten. Men det beror på att tidigare forskares beskrivning utgår från helt andra kriterier – kriterier som Sävborg inte tar upp i undersökningen av sorg i eddadikterna. De två dikternas struktur är fundamentalt olika och framför allt: sorgens textuella funktion är helt olika.

"Hamðismál" består av 29 strofer. Dikten börjar som beskrivits med sorg och klagan. Men efter den tionde strofen lämnar vi den första scenen; då ger sig Gudruns söner av för att hämnas och ta Jörmunrek av daga. Det innebär att diktens första tredjedel har sorg i innehållet, men de följande två tredjedelarna skildrar våld och hämnd. Sorgen fungerar alltså som motor i handlingen. Först finns ett dödsfall, över det finns sorg, och sorgen leder till hämnd, d.v.s. konkret handling. Det är vad man har uppfattat som signifikativt heroiskt.

"Guðrúnarhvöt" är uppbyggd på helt annat sätt. Den består av 21 strofer, och där finns varken scenbyte eller rörelse. Efter strof 8 är Gudruns hämndmaning avslutad. Även här ger sig sönerna av, men till skillnad från i "Hamðismál" försvinner de ur handlingen. Inget scenbyte sker: dikten stannar kvar hos Gudrun som nu fortsätter med en monolog, där hon berättar om sitt olycksöde. Stroferna 9–18 upptar denna sorgsna tillbakablick, och sedan ägnas de tre sista stroferna åt olika uttryck för hennes dödslängtan. Om sorgen fungerar som motor här, är det till Gudruns förberedelser till sin egen död. Men principen är snarast att sorgen inte alls fungerar som motor till handling på det sätt som den gjorde i "Hamðismál". Här, och i alla dikter som brukar kallas "elegier", återges det mesta skeendet av den som drabbats hårdast av det och som blir diktens eller åtminstone diktpartiets Jag. Det skeende som återges filtreras således genom ett medvetande, och detta medvetande är sorgset eftersom det tillhör den som utsatts för just de händelser som återberättas. Dikten struktureras efter ett sörjande sinnes 'nu'. Det är det som är bakgrunden när Heusler talar om sentimentalitet eller kontemplation, när "eddaelegierna" benämns subjektiva, icke-episka eller statiska, och framför allt är det det som är utgångspunkten när man talar om inriktningen på sorg i det man kallar "elegier". Vem som sedan uttryckligen talar om sorg eller hur många ord för gråt det finns i dikten är en annan, sekundär sak.

Dikternas uppläggning har förvisso beskrivits tidigare i Sävborgs framställning, men de har inte jämförts med varandra och innebörden av deras struktur har inte diskuterats. Detta är den jämförelse av sorgens funktion

i dessa två dikter som består här. Däremot kommenteras skillnaden mellan dikternas struktur som stöd för sjätte kapitlets tes att olikheterna beror på huvudaktörernas olika kön (s. 399). Den ”tillbakablickande” strukturen i vissa eddadikter diskuteras i kapitel 4, där det görs gällande att återblicksformen och de icke-episka dragen skall uppfattas som självklara element i genren hjältedikt. Allmänt framhålls att återblickar inte är ett ”kategori- eller genregrundande fenomen” utan en teknik att framhäva motivet sorg (s. 349–50). Det kan man hålla med om, men det förminskar inte teknikens betydelse för diktens helhet och ger inte skäl att bortse från sorgens textuella funktion. Detta är en oframkomlig väg, särskilt i ett arbete som fortlöpande kritiserar tidigare forskning. För det står helt klart att det är just strukturen som är utgångspunkten för forskningens diskussion av olikheter mellan ”elegier” och andra hjältedikter i Eddan, och att detta är primärt i förhållande till datering och diskussion av människosyn m.m.

I Bjarne Fidjestøls artikel ”Oldemors alder. Om diskussionen kring datering av eddadikta” (*Eyvindarbók. Festskrift til Eyvind Fjeld Halvorsen*, Oslo 1992) klargörs hur hela Heuslers indelning av Eddans hjältedikter utgår från dikternas *form*, eller snarast *struktur*. Fidjestøl visade hur Heuslers gruppindelning byggdes på formella kriterier (i sig suspekta redan genom sin frappant aristoteliska karaktär) som N.F.S. Grundtvig hade formulerat redan på 1860-talet. Oavsett vad forskare sedan lagt till i beskrivningen är det den strukturskillnaden som är utgångspunkten, även om det tas för så självklart att det sällan har definierats särskilt tydligt. Men det går att göra, och det är vad en forskare som Joseph Harris gör när han talar om ’formal elegy’ (”Hadubrand’s Lament. On the Origin and Age of Elegy in Germanic”, *Heldensage und Heldendichtung im Germanischen*, 1988). Därför är det särskilt synd att Sävborg inte gjort större bruk av Harris arbeten. Dels eftersom ett strukturellt perspektiv är väl så viktigt som innehållsliga kriterier i behandlingen av litterära texter och genrefrågor, dels därför att det hade varit möjligt att gå vidare från tidigare forskning i stället för att stanna i polemik. I en sådan undersökning hade summan av sorg inte blivit så jämnt fördelad mellan Eddans hjältedikter som den blir hos Sävborg. Snarare hade väsentliga delar av ”gruppåtskillnadstanken” (dock inte aspekter som datering eller människosyn!) blivit bekräftade. Och då hade det blivit möjligt att med större precision nagelfara många av de märkliga föreställningar som Sävborg gjort till sin uppgift att bekämpa, samtidigt som tidigare forskare hade gjorts större rättvisa.

En besynnerlig effekt av sökkriterierna i kapitel 3 är också att de fornengelska elegierna framstår som väsensskilda från de fornisländska. Det som uppmärksammas är allt-

så sorg på innehållsnivån, främst orsaken till sorgen, och det visar sig i de fornengelska elegierna finnas en mängd sorg och vemod. Men ur undersökningens perspektiv framstår detta inte som relevant, eftersom sorgens orsak här är ensamhet, saknad m.m. Summeringen av de fornengelska elegierna lyder (s. 166): ”Skillnaderna mot ’eddaelegierna’ och deras sorg är [...] i samtliga dessa fall mycket påtagliga.” De slående likheterna i struktur och form diskuteras inte alls, trots att *Deor* t.o.m. beskrivits utan jämförelse: ”I *Deor* räknar berättaren upp ett antal sagofigurers sorg och kopplar den till sist till sin egen sorg”. Men detta är ju just den elegiska strukturen och ämnet, *dessutom* med en teknik som påminner starkt om hur kvinnorna avlöser varandra med att berätta om sina egna olyckor i ”Guðrúnarqvíða I”. Som jag redan påpekat är det inte stoffet som utmärker den *poetiska* traditionen så mycket som gestaltningen av det.

Den bristande diskussionen av sorgens textuella funktion underblåser det polemiska syftet. Den tillåter Sävborg att – utan att ta upp överensstämmelserna – mena sig

kunna avvisa tanken på ett genremässigt samband mellan ”eddaelegierna” och diverse annan poesi som hävdats vara närbesläktade [sic] med dem. I fråga om just de formella egenheter som dragits fram som belägg kunde jag påvisa fundamentala skillnader mellan ”elegierna” i *Codex Regius* och *Eddica Minoras* återblicksdikter, anglosachsiska elegier och högmedeltida lyrik. (s. 365–6)

Och förvisso har Sävborg gjort förtjänstfulla distinktioner, särskilt i fråga om återblicksdikterna i *Eddica Minora*. Men här förbigår han överensstämmelserna och lyfter bara fram skillnader – och får det att låta som om tidigare forskning inte menat att det skulle finnas skillnader mellan de olika litteraturformerna. Ingen har väl heller föreställt sig att det enkla faktum att det finns skillnader skulle motbevisa eventuella samband mellan litteraturformer.

Därmed inte sagt att den äldre forskningen har mer rätt än Sävborg. Det är bara det att dess argument inte beskrivs och prövas rättvist. Detta förtar udden av den prövning av gamla föreställningar som ju är så välbehövlig.

De vidare implikationerna av tredje kapitlets genrediskussion (avdelningen delta) är frågan om mentalitet. Sävborg avtäckar på ett värdefullt sätt gamla schablonartade föreställningar om utveckling i människosyn och ideal från vikingatida kärvhet till kristen känslomhet och t.o.m. pacifism. Avsikten är här att visa att Eddans ”elegier” och övriga hjältedikter tillhör samma heroiska genre, och mot det finns inga skäl att invända. Att ordet

”elegier” används om några dikter p.g.a. deras struktur och därmed inriktning på sorg, behöver inte tolkas som att de skulle tillhöra en helt annan genre. Själva utgångspunkten för kritiken av tidigare forskning är att man velat betrakta de ”äldre” eddadikterna som mer inriktade på hämnd och ”elegierna” som mer inriktade på sorg (s. 305–6). Sävborg åberopar C.M. Bowras beskrivning: ”The first concern of heroic poetry is to tell of action” (s. 298n), och framhåller att detta stämmer på såväl ”elegier” som andra hjältedikter. Diskussionen leder fram till slutsatsen att ”sorg och hämnd i Eddan inte är motsatta fenomen utan tvärtom normalt hör samman” (s. 310). Ett starkt stöd här är Carol Clover, som påvisat att klagan och eggande till hämnd kan vara samma sak, t.ex. då Gudrun klagar i ”Hamðismál” och det tolkas av Hamde som att hon eggat sönerna. Med några andra belägg leder det till slutsatsen att klagan kan ha funktionen av eggande till hämnd.

Sävborg ställer upp ett schema över strukturen: ”ett dråp begås, vilken händelse leder till eller aktualiserar dels a) sorg, dels b) hämnd” (s. 313). Detta schema beskrivs som genrekonstitutivt i hjältediktningen. Och om man stannar där är det ingen påtaglig skillnad mellan ”elegier” och Eddans övriga hjältedikter. Om man däremot går vidare, kan schemat utvecklas på ett sätt som tydliggör just skillnaden. De ”gamla” hjältedikterna har alltså en struktur där sorgen fungerar som motor i en text som struktureras och domineras av hämnaden. Men det som är särskilt för ”elegier” är att det är sorgen som strukturerar dikten. Dikten stannar i sorgen och drivs inte vidare till hämnd. Det innebär ju faktiskt att Bowras beskrivning av ”action” stämmer i betydligt lägre grad på ”elegierna” än på de andra hjältedikterna. Schematiskt sett stannar alltså ”elegierna” vid Sävborgs a), medan de ”äldre” dikterna går vidare till b).

Sävborgs avhandling är ett kraftprov; en orädd, självständig och energisk diskussion med internationell forskning. Överblicken över den omfattande forskningen förefaller god, även om jag långt ifrån alltid är enig med författaren i tolkningen och behandlingen av den, och han har inte tvekat att genomsöka varje hörn av medeltidslitteraturens vidsträckta områden. Det är mot denna bakgrund de invändningar jag rest skall ses.

I sista ändan tror jag att en stor del av det jag här diskuterat har att göra med Sävborgs textsyn. Texterna behandlas som befintliga enheter, och i kritiken av diverse emendationsförslag som gjorts instämmer jag gärna. Men undersökningarnas kriterier tycks ha sin utgångspunkt i en uppfattning om eddadikterna som oförändrade artefakter: inte ens i diskussionen av ordförrådet förefaller det viktigt huruvida dikter kan ha förändrats under sekellång muntlig fortlevnad innan de nedtecknades på 1200-talet. Det vore inte heller möjligt att re-

konstruera sådana förlopp, men jag tror att fokuseringen på eddadikterna som fastlagda texter hindrar förståelsen av texternas dynamik. Betraktade i en muntlig kontext och bruksituation måste dikterna i betydligt högre grad förstås ur mottagarens perspektiv, som processer. Diktens tilltal är beroende av dess struktur: tonläget och mottagandet är i hög grad avhängig av diktajet och dess förhållande till de händelser som återges. Denna dynamik är givetvis viktig i skriftlig litteratur, men ännu mycket mer i det muntliga framförandet.

Mats Malm

Ingrid Meijling Bäckman, *Den resfärdiga. Studier i Emilia Fogelklous självbiografi*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1997.

Ingrid Meijling Bäckmans avhandling, *Den resfärdiga. Studier i Emilia Fogelklous självbiografi*, är det första större arbetet om Emilia Fogelklous verk. Det har länge funnits ett intresse för hennes gärning, men av olika anledningar har projekt inte fullföljts. Desto mer glädjande är att det nu föreligger en stor studie om Emilia Fogelklous självbiografi. Det var ju genom sina självbiografiska verk som Emilia Fogelklou nådde ut till en bredare publik. Den första volymen *Arnold* där den bortgångne maken, Arnold Norlind, stod i centrum publicerades 1944. I den andra delen *Barhuvad*, som utgavs 1950, skildrar Fogelklou sin barndom, uppväxt och åren före äktenskapet medan hon i den sista volymen, *Resfärdig*, publicerad 1954, skriver om sitt liv efter Arnold Norlinds död 1929. Hennes självbiografi är som Ingrid Meijling Bäckman visar en text som berör läsaren. Det finns också många vittnesbörd om hur personen Emilia Fogelklou påverkade de människor hon mötte på ett positivt sätt. Avhandlingen ger en bred belysning av det jag som framträder i självbiografien. Här diskuteras både förhållandet till det omgivande patriarkala samhället som satte uppenbara gränser för det kvinnliga jagets utvecklingsmöjligheter och den livssyn och jaguppfattning som framträder i självbiografien. Emilia Fogelklous självbiografi förtjänar att uppmärksammas och avhandlingen är ett pionjärbete.

I utgångspunkten var det Emilia Fogelklous engagemang i kvinnofrågor och hennes samarbete med Elin Wägner som fängade avhandlingsförfattaren men ganska snart övergick hennes intresse till de självbiografiska texterna och hur Emilia Fogelklou byggt upp dessa. Ingrid Meijling Bäckman pekar på s.11 på en spricka mellan ”dokumentens Fogelklou och självbiografins Mi”. Ytterligare en intressant fråga som avhandlingsförfattaren ville undersöka var varför Fogelklou skrivit sin självbiografi i tredje person. I arbetet med de självbiografiska texterna har avhandlingsförfattaren valt en komparativ me-